

Лук'яненко О.В. Десталінізація 1956 року очима полтавської інтелігенції: проблематика дослідження / Олександр Вікторович Лук'яненко // Матеріали за 4-а міжнародна научна практична конференція «Динаміка дослідження-2008». Том 20. Закон. Державна адміністрація. Філософія. Політика. Історія. – Софія «БЯЛ ГРАД-БГ» ОДД. – С.75-78.

**Лук'яненко Олександр Вікторович,
Десталінізація 1956 року очима полтавської інтелігенції:
проблематика дослідження**

Великі суспільні потрясіння та зміни у політичному житті країни завжди знаходять своє відображення у діях та висловлюваннях людей. Особливої ж уваги заслуговує реакція найбільш свідомої та активної частини суспільства, що так чи інакше формує засади світогляду пасивної меншості. Це, здебільшого, творча та професійна еліта соціуму. Приклад ренесансу українського громадянського духу під час Президентської кампанії 2004 року ще раз довів далеко не останню роль інтелігенції у підтримці та ідейному підживленні активності населення. Роль «дзеркала суспільних настроїв» можна прослідкувати впродовж усієї історії України ХХ – початку ХХІ століть – із часів зборів Центральної Ради до дня сьогоднішнього.

Доволі неоднозначною була позиція радянської інтелігенції на перетворення у суспільно-політичному житті у найбільш спірну добу – період хрущовської «відлиги». Саме у подіях цього часу, можливо, варто шукати ряд причин занепаду радянської імперії. На ідеологічних протиріччях, що зародилися в часи боротьби з культом особи, виростало покоління національно свідомих українців. Вони – незгодні всіх категорій – заклали основи сучасної української демократії, що доволі важко прощається з тавром постсоціалізму. Тим паче, сучасне – хай і не таке потужне – протистояння комуністичного радикалізму з поміркованим патріотизмом багато в чому нагадує період початку «відлиги», коли було дане зелене світло прогресивним ідейним рухам. Тому для нас, сучасників новітніх державотворчих та антитоталітарних процесів, неабияку цікавість становить висвітлення питань, пов'язаних із ходом процесів

десталінізації та утвердженням суспільства нового типу в СРСР, щоб хоч якось виправдати твердження Цицерона, який мав якісь підстави називати історію вчителькою життя.

Сучасні історичні дослідження спрямовані на пошук причин, мети політики десталінізації; побудову найбільш об'єктивної хронології процесу тощо [1]. Натомість поза увагою залишається досить велика і вагома складова цього явища, а саме, аналіз десталінізації на місцевому рівні. Звичайно, спроби опису розвитку процесу боротьби з культом особи на місцях мали місце ще з середини ХХ століття. Пік їх, безумовно, припадає на другу половину 1950-х років, коли офіційно було проголошено курс реформування постсталінського суспільства. Це праці Ф. Шевченка, М. Кіма, у яких уперше було зроблено спроби відійти від догматизації історії і звернути увагу не на пошуки відповідності суспільних реалій цитатам класиків, а на дійсність комуністичного будівництва з палітрою реакції соціуму на перетворення.

Однак кінець 1960-х-1970-ті рр. принесли з собою «застій» не лише у суспільно-політичне життя Країни Рад, але й у дослідження процесів оновлення суспільства на місцях за «хрущовською моделлю». Це, зокрема, праці А.М. Гаєвського, В.П. Шевчука, В.Т. Позняка чи О.П. Власкіна [2]. Основна увага тут приділена практиці втілення у життя постанов КПРС, а не розгляду реакції населення на оновлення суспільно-політичного життя.

Певні зміни відбулися у науковій творчості кінця 1970-х – 1980-х років. Так роботи науковців, що працювали на межі цього періоду, продовжували попередні форми аналізу впливів політики десталінізації на місцях лише через аналіз зміцнення ролі місцевих партійних організацій, форми і методів роботи парткомів.. Серед них назвемо дослідження І.П. Кожукала, Г.В. Марискевич, М.М. Меженіна, чи П.А. Рудича [3].

Але вже 1980-ті роки відзначилися розквітом інтересу до проблем десталінізації. Горбачовська перебудова стала поштовхом до другої хвилі десталінізації і породила вагомі дослідження у цій сфері. Це роботи М.Гефтера., Л.Гордона та Е.Клопова, Д.Лук'янова тощо [4]. Історики того часу

долучилися до стихійної десталінізації радянського суспільства, що поступово переростала у деленізацію, а згодом призвела й до краху комуністичної ідеології на теренах Східної Європи. Тому їхні праці, здебільшого, були присвячені методолого-теоретичним проблемам «відлиги».

За доби незалежності у колі уваги істориків поставали вирішення проблеми сутності десталінізації, її хронологічних меж. Усе глибше у працях О.Бажана, П.Киридона, В.Даниленка чи С.Кульчицького постають питання взаємодії соціальних структур чи то еволюції бюрократичного апарату у процесі впровадження політики десталінізації [1]. Нині серед актуальних проблем дослідження залишається проблема ставлення місцевого населення (зокрема, інтелігенції) до поступальної політики боротьби з культом особи та реформаційні процеси у суспільстві січня 1950-х початку 1960-х років.

Актуалізація цього питання і зумовила вибір предметом дослідження реакцію педагогічного та студентського колективу Полтавського державного педагогічного інституту імені В.Г. Короленка на зміни у житті Країни Рад, що пізніше стануть відомі під терміном «десталінізація».

Говорячи про реакцію інтелігенції, ми маємо на увазі дії та психоемоційний стан викладачів та студентів педінституту, а також процеси, що спостерігаються у межах колективу ВНЗ у відповідь на зміну курсу партії у розбудові соціально-економічного та політичного життя суспільства.

Хронологічні рамки дослідження охоплюють період від 1 січня до 31 грудня 1956 року (переломного у веденні політики десталінізації в СРСР).

Специфічною є джерельна база роботи. Спрямованість на виявлення практичного прояву політики десталінізації та її суспільних наслідків зумовила лише часткове звернення до винятково методолого-теоретичних робіт та наукових досліджень з проблем десталінізації. Натомість більше уваги було зосереджено на аналізі архівних документів обкому та міськкому партії. Головне місце у цій групі джерел посідають протоколи партійних зборів Полтавського педагогічного інституту за 1956 рік. У них яскраво відстежується процес ознайомлення членів КПРС з основними партійними документами та

їхня реакція на ті чи інші постанови ЦК. Окрім того, ці документи фіксують прояви внутрішньовузівських взаємин, специфіку суспільного життя тогочасної Полтави, що дозволяє співвідносити їх із загальнодержавною політикою оновлення ідеологічної бази. Багато уваги було приділено роботі з матеріалами обласної преси за 1956 рік. На превеликий жаль, газета ПДП «За педагогічні кадри!», що виходила у той час (згідно з протоколами партбюро), не збереглася а ні в сховищах університету, а ні в обласному архіві. Віднайдені навіть поодинокі примірники цього видання могли б пролити світло на агітаційну та пропагандистську роботу у ВНЗ у світлі рішень XX з'їзду, могли б продемонструвати її специфіку (особливо гумористичні критичні вкладки до газети). Для роботи було використано обласне видання «Зоря Полтавщини» за 1956 рік. Матеріали, розміщені на сторінках газети, допомагають співвіднести тенденції розвитку суспільної думки на трьох рівнях: загальнодержавному (передрук з «Правди»), обласному та особистісному (через поодинокі, наповнені реальними, а не стандартизованими почуттями та фразами статті). Окрім того, «Зоря Полтавщини» дала змогу зробити оцінку практичного втілення ідей, що поставали у вигляді заходів, лекційних курсів, методичних рекомендацій та тематичних публікацій співробітників ВНЗ.

Відшуковуючи характеристики реакції полтавської інтелігенції, варто звернути увагу на зіставлення основних засадничих позицій світогляду працівників вузу, рядових жителів та партійних робітників області та державних діячів вищого рівня; на поєднання розрізнених у протоколах засідань висловлювань викладачів та студентів, на синтез окремих згадок у періодиці стосовно заходів оновлення основ радянського світорозуміння; на виведення на основі розрізнених елементів реакції працівників педінституту характеристики загального ставлення професійної інтелігенції Полтави та виділяються основні лінії поведінки педагогічних працівників як відповіді на виклики зміни курсу партії; на контент-аналізу текстів протоколів партзборів (з метою визначення найбільш актуальних тем та поточних проблем внутрішнього життя ВНЗ).

Намагаючись дослідити реакцію професійної інтелігенції, необхідно дотримуватися принципу еволюційності розвитку такого явища як суспільна думка та реакція населення, що логічно витікає з історичного розвитку подій та поступальності історичного процесу.

Список посилань на джерела та літературу:

1. Бажан О. Процес десталінізації в Україні / друга половина 50-х – початок 60-х років // З архівів ВУЧК – ГПУ – НКВД – КГБ. – 1999. – №1-2. – С.469-480; Киридон П.В. Десталінізація в Україні: перспективні проблеми дослідження // Україна. XX століття: культура, ідеологія, політика. Збірник статей. Випуск 10: Хрущовська «відлига»: передумови, реалії, наслідки. Матеріали «круглого столу» / Відп. ред. В.М.Даниленко. – К.: Ніка-Центр, 2006. – С.214-231; Кульчицький С.В. Спроби реформ (1956 – 1964) // Український історичний журнал. – 1998. - №2. – С.102-114.
2. Власкін О.П. До питання про роботу партійних організацій з кадрами місцевих рад на Україні (1959-1964 рр.) // УІЖ. – 1966. – №5. – С.39-41; Гаєвський А.М. Зростання активності самодіяльних громадських організацій трудящих УРСР у 1959-1969 рр. // УІЖ. – 1969. – №10. – С.66-73; Шевчук В.П. Зростання керівної ролі КПРС у комуністичному будівництві. – К.: Т-во «Знання УРСР», 1982. – 48 с.
3. Марискевич Г.В. Діяльність партійних організацій західних областей УРСР щодо підвищення ролі профспілок у господарському будівництві (1956-1959) // УІЖ. – 1972. - №4. – С.46-50
4. Гефтер М. От анти-Сталина к не-Сталину: непройденный путь // Осмыслить культ Сталина: М.: Прогресс, 1989 –С. 497-545; Лукьянов Д.В. Историографическая феноменология десталинизации в период перестройки // http://www.gorby.ru/rubrs.asp?art_id=16277&rubr_id=191&page=1.